

CU PRIVIRE LA DOMNIA LUI ȘTEFAN LĂCUSTĂ

Situată între cele două domnii ale lui Petru Rareș (1527—1538; 1541—1546), scurta ședere pe scaunul Țării românești de la răsărit de Carpați a lui Ștefan al V-lea, poreclit Lăcustă (septembrie 1538—decembrie 1540) nu s-a bucurat — lucru explicabil într-un anumit sens — de o atenție istoriografică specială și deosebită. O singură tratare monografică, și aceea prilejuită de analiza personalității lui Petru Rareș, a conturat pregnant în anii din urmă efemera domnie a acestui Mușatin¹, corectînd în acord cu adevărul istoric multe din clișeele perpetuate în timp de o tradiție în genere săracă și denigratoare, tradiție preluată grăbit și neselectiv de cea mai mare parte a istoriografiei dedicate temei respective. Desigur, prezența lui Ștefan Lăcustă la domnie a marcat un moment de discontinuitate, acesta fiind primul domnitor impus de sultan pe scaunul Moldovei și cel dintîi voievod moldovean ucis de boieri în scaun, deși „la noi nu era obiceiul acesta”². De asemenea, s-a mai apreciat că anul 1538, prin campania sultanului Soliman Magnificul și prin impunerea sa ca domn, a marcat „pierderea independenței Moldovei și aservirea ei de către Imperiul otoman”³. Într-un raport trimis regelui Poloniei (raport socotit de unii un important text de gîndire politică românească⁴, de alții o lamentabilă misivă⁵, tipică pentru perfidia clasei feudale), boierii l-au caracterizat pe Ștefan Lăcustă drept „un turc îmbrăcat în veșmintul nostru”⁶, iar un raport vienez consemna că acesta era un „nimic” și că în vremea lui „Turca habet et tenet Moldavia”⁷. S-a mai spus că domnul trecuse la credința sultanului, că se căsătorise cu o fiică a lui Gritti, că avea o soră în haremul imperial, și că ar fi vrut să islamizeze Moldova⁸. În realitate, noile cercetări au arătat fără nici o îndoială că Ștefan al V-lea, deși petrecuse vreo 25 de ani în saraiul împărătesc de la Constantinopol și deși el se pretindea fiu al marelui Ștefan, era în fapt fiul legitim al lui Alexandru Voievod (Alexandrel — „Sandri-

¹ Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă*, în vol. „Petru Rareș”, coord. L. Șimanschi, București, Edit. Academiei, 1978, p. 161—174.

² D. Ciurea, *Relațiile externe ale Moldovei în secolul al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol”, Iași, 1973, X, p. 15; Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Alexandru Cornea*, în vol. „Petru Rareș”..., p. 176.

³ *Istoria României* (tratat), vol. II, București, Edit. Academiei, 1962, p. 648.

⁴ Fl. Constantiniu, *De la Mihai Viteazul la fanarioți: observații asupra politicii externe românești*, în „Studii și materiale de istorie medie”, 1975, VIII, p. 106.

⁵ Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Alexandru Cornea*..., p. 176.

⁶ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 107.

⁷ Șt. S. Gorovei, *Note istorice și genealogice cu privire la urmașii lui Ștefan cel Mare*, în „Studii și materiale de istorie medie”, 1975, VIII, p. 189.

⁸ Idem, *Domnia lui Ștefan Lăcustă*..., p. 162—163.

nus⁴⁾, coconul domnesc prim născut al lui Ștefan cel Mare și destinat, dacă n-ar fi murit la 1496, să urmeze în scaunul Moldovei⁹. Era deci nepotul de fiu al lui Ștefan cel Mare¹⁰ și n-a trecut la mahomedanism, nici n-a urmărit islamizarea Moldovei; cu soția sa Chiajna, așezată cu cinste după moarte de Petru Rareș în necropola familiei de la mănăstirea Bistrița (în 1542)¹¹, domnul a avut doi băieți, numiți Alexandru și Ștefan¹², așa cum se chemaseră bunicul și străbunicul lor și cum se chema tatăl lor. E drept că Ștefan Vodă Lăcustă a fost impus de turci, dar nu a devenit o „păpușă turcească“¹³, și nici nu „a nemulțumit pe toată lumea“¹⁴, cum s-a afirmat în istoriografie. Venirea sa la tron, deși s-a făcut în împrejurări excepționale — demonstrația de forță a sultanului Soliman dintre 9 iunie și 5 noiembrie 1538¹⁵ — și a creat un pericol precedent, nu a adus modificări fundamentale, faptice în statutul internațional al Moldovei. Asemenea modificări au apărut totuși și au însemnat instaurarea suzeranității otomane efective asupra Moldovei dar ele s-au produs treptat, într-o perioadă mai largă de la jumătatea și din a doua parte mai ales ale veacului al XVI-lea, fără ca domnia lui Ștefan Lăcustă să reprezinte momentul hotărâtor al acestui proces. Verancici încearcă să surprindă rațiunile venirii la tron ale acestui nepot al lui Ștefan cel Mare: sultanul, prezent în Suceava, l-a numit domn, „fie pentru că l-au cerut moldovenii, ceea ce nu este de crezut, deoarece în Moldova nu se știa unde se află Ștefan, fie pentru că se gădea, după legăturile făcute nepuținând pune un turc la domn, că țara va rămâne mai sigur a sa dacă va pune un domn supus“¹⁶. De altfel, se știe astăzi că boierii l-au părăsit pe Petru Rareș în 1538 numai după ce sultanul a promis respectarea drepturilor țării¹⁷. Această nouă „capitulație“ (ahid-nâme), care însemna și condiții grele pentru țară¹⁸, a asigurat totuși sub Ștefan Lăcustă vechiul statut juridic față de alternativa sangeacatului, ce plana asupra țării. Cea mai apăsătoare condiție era desigur frângerea

⁹ N. Iorga, *Ștefan Lăcustă nu e fiul lui Ștefan cel Mare*, în „Revista istorică“, 1915, I, p. 213; Șt. S. Gorovei, *Note istorice și genealogice...*, p. 188; idem, *Domnia lui Ștefan Lăcustă...*, p. 162—163; idem, *Petru Rareș (1527—1538; 1541—1546)*, București, Edit. Militară, 1982, p. 155.

¹⁰ E regretabil faptul că o lucrare apărută în 1983, fie și de popularizare, mai susține că Șt. Lăcustă era fiul lui Ștefan cel Mare (P. Tudoran, *Domnii trecătoare — domnitori uitați*, Timișoara, Edit. Facla, 1983, p. 115).

¹¹ Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă...*, p. 174.

¹² *Ibidem*, p. 163.

¹³ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 107.

¹⁴ I. Ursu, *Petru Rareș*, București, 1923, p. 63.

¹⁵ Vezi despre expediția sultanului Soliman Magnificul la 1538 în Moldova opiniile, în mare parte diferite, exprimate de E. Stănescu, *Le coup d'État nobiliaire de 1538 et son rôle dans l'asservissement de la Moldavie par l'Empire ottoman*, în „Nouvelles études d'histoire“, București, 1955, p. 241—264; M. Neagoe, *Petru Rareș și campania din 1538*, în „Revista arhivelor“, 1976, an. LIII, vol. XXXVIII, nr. 4, p. 390—398; M. Guboglu, *Inscripția sultanului Suleiman Magnificul în urma expediției în Moldova (1538/945)*, în „Studii. Revistă de istorie“, 1956, an. IX, nr. 2—3, p. 107—123.

¹⁶ Al. Papiu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru România*, vol. III, București, 1864, p. 161.

¹⁷ M. Neagoe, *op. cit.*, p. 396.

¹⁸ Șt. S. Gorovei, *Petru Rareș...*, p. 155—156.

din teritoriul țării a părților situate „între țărmul stîng al Prutului [...] și pînă la riul Nistru“, adică a Bugeacului și a cetății Tighina, care, cu un număr de sate din jur, avea să alcătuiască apoi o nouă raia¹⁹. În general, această problemă, asupra căreia vom reveni pe larg, a fost prezentată o vreme unilateral și chiar deformat în istoriografie, dar ne permitem să observăm deocamdată că pierderea Tighinei și a Bugeacului nu s-a datorat lui Ștefan Lăcustă, ci politicii lui Petru Rareș din prima lui domnie, faptul marcînd o pedeapsă, o sancțiune a Porții pentru acțiunile antiotomane ale acestui fiu al lui Ștefan cel Mare. Pe de altă parte, pierderea acestui teritoriu al Moldovei în favoarea turcilor nu era nici cea dintîi acțiune de asemenea natură, nici cea mai importantă frîngere de acest fel sub raport strategic — militar, politic și economic, dacă ținem seamă de ocuparea Chilieii și Cetății Albe la 1484, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare.

Continuitatea pe plan politic după cea dintîi domnie a lui Petru Rareș era dorită și înțeleasă ca atare și de Polonia, deși nu dezinteresat, ci din rațiuni care priveau propria securitate a regatului vecin la nord și nord-est cu Moldova și, în sens mai larg, echilibrul internațional și unitatea blocului creștin, în cadrul căruia, oricum, se manifestau puternice contradicții și tendințe centrifuge. Astfel, într-un document de proveniență polonă din 7 mai 1538²⁰, din care reieșea și atitudinea sinuoasă a Poloniei față de Moldova, se cerea înlocuirea lui Rareș, dar nu cu oricine, ci cu un domnitor autohton, din neamul lui Rareș (dintre Mușatini). Acest fapt este menționat de trei ori în document ca un dezacord față de soluția pașaficului la care se gîndea sultanul, subliniindu-se apăsător că Moldova era numai tributară turcilor, adică nu făcea parte din Imperiul otoman. În acest fel a și fost înțeles de Polonia statutul Moldovei în timpul domniei lui Ștefan Lăcustă, cînd vechile raporturi „vasalice“ polono-moldave au funcționat, cel puțin *de iure*. Noul domn a acceptat imediat condițiile principale ale tratatului negociat și încheiat de Petru Rareș cu Polonia în 1538²¹.

Pe de altă parte, tot ca un aspect al continuității în raporturile cu Poarta, sub Ștefan Lăcustă tributul Moldovei a rămas la vechiul quantum de 10.000 de galbeni, abia Petru Rareș, în a doua lui domnie, acceptînd majorarea sa la 12.000 de galbeni²². Tot Rareș este acela care, e drept, sub motivul real că, altfel, „locul meu ar fi fost ocupat de un turc, ca la Buda“, a plătit pentru prima oară sume uriașe, din „averile“ sale demnitarilor de la Istanbul pentru cumpărarea celei de-a doua domnii²³. De asemenea, sub aspect formal cel puțin, în cazul domniei lui Ștefan Lăcustă vechile rînduiri ale țării au fost respectate încă de la început: strînși în curțile de la Bădeuți în septembrie 1538, „vlădicii și boierii

¹⁹ *Ibidem*, p. 155.

²⁰ I. Bidian, *Moldova în tratativele polono-otomane într-un document din anul 1538*, în „Studii și materiale de istorie medie“, 1974, VII, p. 309—319.

²¹ Șt. Simionescu, *Noi date despre situația internă și externă a Moldovei în anul 1538 într-un izvor inedit*, în „Studii de istorie“, 1972, tom. 25, nr. 2, p. 235.

²² Șt. S. Gorovei, *Petru Rareș...*, p. 183.

²³ C. Rezachevici, *Fribegia lui Petru Rareș*, în vol. „Petru Rareș...“, p. 199.

țării⁴ (adică adunarea țării), după patru zile de dezbateri și controverse, *l-au ales domn* pe fiul lui Alexandru Voievod, prezentînd apoi „hotărîrea” lor sultanului²⁴. E drept că alegerea a fost formală, dar nu s-a trecut nici în acest caz peste tradiție. De aceea, sub aspect juridic, prezența lui Petru Rareș de continuitate a domniei sale după 21 septembrie 1538²⁵ este superfluă. În plan general, domnia lui Ștefan Lăcustă s-a conformat aceluiași rînduiei ale țării, n-a distonat prin nimic extraordinar, afară poate doar de năprasnica invazie a lăcustelor (urmată de foamete), calamitate naturală de care voievodul nu a fost răspunzător și de la care i s-a tras porecla și imaginea sumbră perpetuată în timp. Desigur, la conturarea acestei imagini au contribuit și alte întîmplări, unele reale, dar incorect interpretate, altele plătuite de contemporani sau de urmași. De pildă, contrar aparențelor, s-a demonstrat că domnia lui Ștefan Lăcustă a însemnat o remarcabilă continuitate politică internă: din 16 membri, cîți avea sfatul domnesc în 1537, 9 se regăsesc în el și în 1540²⁶, deci la sfîrșitul șederii în scaun a amintitului voievod. În același sens, nu se cunosc pînă azi confiscări de moșii și averi ordonate de Ștefan Lăcustă²⁷ și nici episoade sîngeroase, omoruri de boieri, afară doar de o întîmplare din 1539, cînd se menționează totuși, la sfatul turcilor, decapitarea unora dintre boieri²⁸. Se desprinde deci concluzia unor relații pașnice cu boierimea, încercarea de a cultiva o atmosferă de colaborare cu puternicii capi ai clasei feudale, care făceau și desfăceau domnii. Pe de altă parte, urmărirea lui Petru Rareș, încercarea de suprimare chiar a acestuia la Ciceu²⁹, mutilarea și uciderea pîrcălabului de Hotin, Teodor, frate dinspre mamă al lui Rareș³⁰, omorîrea probabilă a unui fiu al lui Rareș³¹ sînt acte firești pentru mentalitatea vremii, pentru o familie domnitoare în cadrul căreia fiecare membru își apăra cu înverșunare dreptul în scaunul voievodal. Asemenea acte n-au depășit cu nimic pe altele similare, poate mai sîngeroase, petrecute atît înainte cît și după intervalul 1538—1540.

În ciuda afirmației că ar fi supus țara turcilor, afirmație ce reprezintă o extrapolare nepermisă a adevărului că venise la domnie ca „om al turcilor”, Ștefan Lăcustă s-a îndepărtat repede pe plan extern de politica filootomană, orientîndu-se pe linia alianțelor tradiționale ale Moldovei, în ideea unui permanent echilibru între puterile vecine, cu care a dorit nu numai relații pașnice, dar chiar cordiale³². Pe bună dreptate s-a apreciat că șederea sa de circa 25 de ani în mediul constantino-

²⁴ Șt. S. Gorovei, *Găneștii și Arbureștii (Fragmente istorice, 1538—1541)*, în „Cercetări istorice”, Iași, 1971, II, p. 145; idem, *Domnia lui Ștefan Lăcustă...*, p. 162.

²⁵ Idem, *Găneștii și Arbureștii...*, p. 146.

²⁶ Idem, *Domnia lui Ștefan Lăcustă...*, p. 166.

²⁷ *Ibidem*, p. 167.

²⁸ Idem, *Petru Rareș...*, p. 160.

²⁹ V. Motogna, *Cetatea Ciceului sub stăpînirea Moldovei. Schiță istorică. 400 de ani de la suirea pe tron a lui Petru Rareș. (1527—1927)*, Dej, 1927, p. 39.

³⁰ Șt. Simionescu, *op. cit.*, p. 235.

³¹ Șt. S. Gorovei, *Note istorice și genealogice...*, p. 194.

³² Idem, *Petru Rareș...*, p. 169. Vezi și A. Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române în secolele XVI—XVIII*, București, Edit. Academiei, 1983, p. 163.

politian, privită pînă acum doar ca fapt negativ al vieții sale, i-a putut dezvolta fiului lui „Sandrinus“ un fin simț diplomatic, de orientare rapidă și realistă în raporturile complexe internaționale³³. Tot astfel, omorirea lui Teodor, fratele lui Rareș, cerut de Ștefan Lăcustă în octombrie 1538 spre a fi extrădat din Polonia, reprezintă, afară de încărcătura sa personală, un act de ostilitate față de turci, în condițiile în care nefericitul pircălab fusese trimis spre Istanbul la cererea sultanului și ca ostiatec al acestuia și nu al domnului Moldovei³⁴. Insubordonarea rezultă nu numai din strinsele relații cu Polonia, dar și din bunele raporturi cu imperialii (Habsburgii), cu Transilvania voievozilor Emeric Balassa și Ștefan Mailat (român de origine³⁵) etc. Menționăm că asemenea relații cu țările din jur erau cu atît mai temerare cu cît Soliman cel Mare, unul din cei mai de seamă sultani turci din evul mediu, își dezvăluise clar primejdioasele gînduri în legătură cu Moldova și cu cît raporturile dintre țările creștine erau tot mai greu de prefigurat. Tratatul de la Oradea din 1538, prin discutabila lui sinceritate, n-a rezolvat conflictul dintre Ioan Zápolya și Ferdinand de Habsburg, conflict care, de altfel, va reizbucni pe față în 1540 (moartea lui Zápolya) între proaustrieci și tabăra zápolyană. În conflict era implicat și Sigismund I, regele Poloniei, care încheiase pace cu Poarta și care era de partea lui Zápolya, mai ales după ce, în 1539, acesta îi devenise ginere prin căsătoria cu fiica sa Isabella. Această înrudire a dezbinat mai mult tabăra creștină, deși putea fi și un prilej de apropiere mai fermă între Habsburgi și Jagelloni, deoarece Ana, vara primară a Isabellei și nepoata lui Sigismund (era sora ultimului rege maghiar, Ludovic II, mort la Mohács în 1526), devenise arhiducesă austriacă prin căsătoria cu Ferdinand³⁶. La celebrarea căsătoriei dintre Ferdinand și Ana (la Alba Regia) a fost invitat, de altfel, și Ștefan Voievod al Moldovei³⁷. Numai că asemenea alianțe matrimoniale nu garantau deloc, dimpotrivă complicau, bunele raporturi între țările creștine, sporeau disimularea și adversitățile mocnite. În aceste împrejurări complexe, desigur prima grijă a lui Ștefan Lăcustă a fost păstrarea scaunului domnesc, prin contracararea acțiunilor altor pretendenți, mai ales ale lui Petru Rareș, prin atragerea boierilor în urma unei politici de conciliere, prin bune raporturi internaționale, prin surmontarea problemelor grave ridicate de foamete, prin recîștigarea teritoriilor pierdute de Moldova în finalul domniei predecesorului său etc. Încă de la început, spre a-și pune planurile în aplicare, domnul a avut de făcut față unor mari obstacole: neîncrederea boierilor și a țării în el (socotit „omul turcilor“), moștenirea unei situații de nesiguranță la frontiera polono-moldavă (în ciuda tranșării problemei Pocuției), deținerea cetățîilor din Transilvania de dușmani și adăpostirea, o vreme, la Ciceu chiar a lui Petru Rareș, în fine, înstăpînirea fermă a turcilor peste sudul

³³ Șt. S. Gorovei, *Petru Rareș...*, p. 169.

³⁴ *Ibidem*, p. 160—161.

³⁵ P. Binder, *Ștefan Mailat (circa 1502—1551), boier român și nobil transilvănean. Date despre românitatea lui*, în „Studii. Revistă de istorie“, 1972, tom. 25, nr. 2, p. 301—309.

³⁶ Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă...*, p. 170.

³⁷ *Ibidem*.

Moldovei dintre Prut și Nistru. Vom insista cu precădere asupra problemelor teritoriale, cărora domnul a încercat să le dea o rezolvare favorabilă pentru țară, în ciuda contextului intern și internațional nefavorabil. Recâștigarea acestor pământuri ale Moldovei, alături de alte chestiuni, revine mereu în soliiile lui Ștefan Lăcustă către alte state și persoane străine, încât se poate afirma cu îndreptățire că reîntregirea Moldovei a fost un punct de frunte din programul politic al acestui voievod³⁸. Deși s-a recunoscut de curind acest lucru, el nu s-a demonstrat pe deplin, dar o serie de documente polone date la iveală în ultimul timp³⁹ fac posibilă o asemenea necesară demonstrație. Este important de remarcat că încercările de recuperare a acestor pământuri s-au făcut atît pe cale diplomatică, cit și prin atac armat (în cazul Bugeacului) și că demersurile respective au cuprins în sfera lor Polonia, Imperiul otoman, pe regii Ungariei, Ioan Zápolya și Ferdinand de Habsburg, pe voievozii Transilvaniei, mai ales pe Ștefan Mailat ș.a. Deși nesigur la început de prietenia noului domn (la 7 octombrie 1538 scria că „novi voievodae incertam nobis amicitiam reddidit”⁴⁰), regele Sigismund I al Poloniei avea să primească la 28 octombrie 1538 cel dintii sol trimis peste hotare de Ștefan Lăcustă, ca dovadă că regatul Jagellonilor ocupa locul principal în sistemul de relații internaționale al Moldovei⁴¹. Atunci a recunoscut Ștefan Vodă (cu unele modificări) tratatul moldo-polon încheiat de Petru Rareș (încă o dovadă a continuității), a promis respectarea păcii, a bunei vecinătăți, a vechilor hotare; sancționat de dieta polonă în februarie 1539, tratatul nu rezolva complet toate problemele, care vor fi, de altfel, reluate și în aprilie 1539 cînd voievodul depunea la Hirliu jurămîntul de credință („scrisoare de pace veșnică”) față de Sigismund I. Problema Pocuției este tranșată, căci „magnificul Ștefan” recunoaște următoarele: „... iar de țara Pocuției, noi și țara noastră nu avem să pomenim nicidecum în vecii vecilor, nici acela oricare va fi domn după noi în țara Moldovei, nici n-avem s-o cucerim, nici n-avem să facem vreo năvălire asupra ei, căci această țară a Pocuției a fost totdeauna din timpuri de demult și este și trebuie să fie în veci a coroanei polone, proprie și de moștenire”⁴². Mai rămînea chestiunea morilor moldovene de pe Nistru (mai ales a celor de pe malul stîng), care părea și ea rezolvată în urma contactelor și actelor bilaterale: voievodul Moldovei recunoaște (în februarie și aprilie 1539) că morile clădite de români în Polonia pe ambele țărmuri ale Nistrului vor fi folosite de aceștia cu voia

³⁸ Idem, *Petru Rareș...*, p. 162; V. Veliman, *Cîteva considerații privind haraciul Moldovei la mijlocul sec. al XVI-lea*, în „Anuarul Inst. de ist. și arh. A. D. Xenopol”, 1982, XIX, p. 291—292.

³⁹ I. Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, București, Edit. Academiei, 1979, 450 p.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 10—11, nr. 8.

⁴¹ Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă...*, p. 169.

⁴² I. Corfus, *op. cit.*, p. 14—18, nr. 11. Punctele principale ale tratatului din februarie 1539 sînt aceleași cu cele din tratatul încheiat de Petru Rareș la Hotin în august 1538, textul perfectat la Cracovia, tot pe picior de egalitate, dezvoltînd și alte chestiuni bilaterale, ca judecățile, negoțul, drumurile, hotarele, etc. Vezi, C. Rezachevici, *Tratatul între Petru Rareș și Sigismund I (28—31 august 1538) din vremea campaniei lui Suleiman Magnificul în Moldova*, în „Cercetări istorice” (serie nouă), 1978—1979, IX—X, p. 305—326.

regelui și a urmașilor săi⁴³. Regele a înțeles din aceste stipulații că morile i se cuveneau lui, dar Ștefan Lăcustă a privit ca formală permisiunea regilor de folosință asupra morilor și s-a considerat mai departe stăpîn⁴⁴. Insistența domnitorului pentru aceste drepturi teritoriale ale Moldovei era întreținută poate și de acțiunile ostile ale „unor oameni“ din Polonia (incursiuni și jafuri) la granița dintre cele două țări, acțiuni patronate chiar de staroștii de Camenita, Halici și Trembowla, cărora pînă și regele Sigismund, la 4 iunie 1539, se vedea silit să le pună în vedere renunțarea la astfel de fapte, ce periclitau pacea cu „voievoda Valachiae“⁴⁵. Problema nu s-a rezolvat nici pînă în noiembrie 1540, cînd solul polon ce fusese la Poartă scria lui Sigismund (care-l reclamase pe ascuns pe Ștefan Lăcustă la Istanbul în chestiunea morilor): „Binevoiește măriă voastră să știi că aceste mori sînt mai jos de Soroca, de partea aceasta a Nistrului, pe pîriul Morachwa, pe pămîntul măriiei voastre al episcopiei Cameniței, mori pe care le cer pentru Soroca moldovenii, care după cum aud, le-au ars deseori mai înainte, și așa au venit cu cererea după aceea la măriă voastră sau la înaintașii măriiei voastre și, din scăparea din vedere a episcopului Cameniței, li s-au dat aceste mori“⁴⁶ (sublinierile ne aparțin). Solul Iacob Wilamowski atrage regelui atenția că trebuie procedat cu tact, deoarece ar putea „să vină prescripția“, mai ales că „voievodul Moldovei a trimis la mine [...] pe domnul Toma logofătul [...] Și cu acesta am vorbit despre aceste mori, care mi-a spus că: „Unchiul meu după mamă a fost pîrcălab al Sorocei, iar eu eram copilăndru pe lîngă dînsul și așa știu că aceste mori tîneau de Soroca, prin îngăduința obținută de la măriă voastră și de la episcopul Cameniței“⁴⁷. Rezultă ciar eforturile diplomatice ale lui Ștefan Lăcustă de a stăpîni mai departe aceste mori aparținătoare cetății Soroca. Acest mic diferend n-a impietat însă la începutul domniei asupra bunelor raporturi cu Polonia. În versiunea de la Cracovia a „acordului“ moldo-polon (1539) i se promitea voievodului chiar azil în regatul lui Sigismund I⁴⁸. E drept că și Ștefan Lăcustă a servit interesele Poloniei, cîteodată chiar împotriva Porții. Se vede acest lucru din două scrisori datate la 19 iunie 1539, prin care regele polon îi înștiințează pe Ioan Zápolya și pe Ferdinand I că turcii se pregătesc să atace cu o armată Persia, cu alta pe germani, cu o a treia Ungaria și că tătarii au poruncă de la sultan să năvălească în Polonia⁴⁹. Regele menționează că deținea aceste știri (majoritatea false

⁴³ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II/4, București, 1934, p. 187—189, nr. 101; I. Corfus, *op. cit.*, p. 14—18, nr. 11.

⁴⁴ Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă...*, p. 171. Sultanul însuși intervine în chestiunea acestor mori de pe Nistru pe lîngă regele Poloniei în 1539 (Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. II, vol. I, p. 125—131, nr. 67).

⁴⁵ I. Corfus, *op. cit.*, p. 18—19, nr. 13.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 31—33, nr. 25.

⁴⁷ *Ibidem*. Logofătul Toma avea dreptate, deoarece se știe că încă din 1512 Bogdan al III-lea, unchiul lui Ștefan Lăcustă, obținuse de la regele polon recunoașterea dreptului de folosință asupra morilor de lîngă Soroca. Petru Rareș va relua problema acestor mori în cea de-a doua domnie a sa. Vezi C. Rezachevici, *Tratatul între Petru Rareș și Sigismund I...*, p. 317, nota 115.

⁴⁸ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 14.

⁴⁹ I. Corfus, *op. cit.*, p. 19—21, nr. 14; p. 21, nr. 15.

sau exagerate⁵⁰) de la solul voievodului moldovean („qui missus est ad nos a voievoda Valachiae legatus“), față de care ținea să-și exprime grațitudinea în decembrie 1539 (prin instrucțiunile date solului Toma Sobocki): „Îi vei mulțumi [lui Ștefan Lăcustă — n.n.] că ne informează prin solii despre lucrurile pe care crede că ne sînt trebuincioase să le știm, pentru care îi sîntem recunoscători și am fi bucuroși și pe viitor să știm că ni se arată prietenos în ceea ce privește lucrurile trebuincioase nouă“⁵¹. Ba mai mult, ca o nouă dovadă că raporturile moldo-polone depășeau sensibil cadrul recomandat și dorit de Turcia, tot în decembrie 1539, Sigismund I mulțumește voievodului de la Suceava pentru ajutorul promis cu un an înainte deci în 1538, împotriva tătarilor care ar fi vrut să atace Polonia⁵². Știrea este extrem de importantă pentru precizarea realei atitudini a lui Ștefan Lăcustă încă de la începutul domniei (toamna anului 1538) față de cei ce-l așezaseră în scaun ca „om al lor“.

În contextul unor asemenea raporturi cu Polonia este firească rugămintea voievodului către Sigismund I de a interveni pe lângă Ioan Zápolya pentru ca acesta (alături de extrădarea lui Petru Rareș) să-i restituie și cetatea (poate cetățile) pe care a ocupat-o în Transilvania. Rugămintea (cu mențiunea că Rareș ar trebui păstrat în Transilvania pentru a nu-i da lui Ștefan Lăcustă prea multă libertate de mișcare) a fost, de altfel, transmisă de Sigismund I lui Ioan Zápolya: „Cum autem haec nova satis tristia nobis legatus is nuntiasset, narrare coepit quemadmodum arcem [Ciceul, dar se referă poate și la Cetatea de Baltă — n.n.] quandam maiestas vestra in Transilvania occupaverit ad dominium suum pertinentem, rogavit nos ut misso nuntio nostro dominum suum Stephanum voievodam in gratia apud maiestatem vestram poneremus...“⁵³. Domnul Moldovei insista pentru cetățile moștenite de la bunicul său în Transilvania, cetăți pe care, într-adevăr, după îndepărtarea primejdiei turcești, Ioan Zápolya urmărea să le cucerească (mai ales Ciceul, unde era refugiat Petru Rareș), înaintea lui Ștefan Lăcustă⁵⁴. Asediat de Martinnuzzi și de voievodul Emeric Balassa, Ciceul s-a închinat lui Zápolya în toamna anului 1538, lucru care se va întîmpla tot cam atunci și cu Cetatea de Baltă⁵⁵. Dar insistențele lui Ștefan Lăcustă ca și posibila revenire a lui Rareș în scaun făceau foarte nesigură stăpînirea oamenilor lui Zápolya asupra acestor cetăți. Se vede acest lucru și dintr-un document dat la 21 februarie 1540, cînd Ioan Zápolya, zălogind soției sale Isabella cetățile Șoimuș, Lipova, Deva, Ciceu și Cetatea de Baltă, menționează că dacă el sau succesorii lui vor trebui să restituie Ciceul și Cetatea de Baltă voievozilor Moldovei, atunci Isabella va trebui compensată cu alte cetăți asemenea ca zălog⁵⁶. Rezerva era justificată, fiindcă

⁵⁰ N. Iorga, *Studii asupra evului mediu românesc*, ediție de Ș. Papacostea, București, Edit. șt. și encicl., 1984, p. 357.

⁵¹ I. Corfus, *op. cit.*, p. 23—25, nr. 20.

⁵² *Ibidem*. În același an 1539, regele polon îl informa totuși pe sultan despre „ipocrizia“ lui Ștefan Lăcustă (Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. II/1, p. 130, nr. 67).

⁵³ I. Corfus, *op. cit.*, p. 19—21, nr. 14.

⁵⁴ V. Motogna, *Relațiunile dintre Moldova și Ardeal în veacul al XVI-lea*, Dej, 1928, p. 45; C. Rezahevici, *Pribegia lui Petru Rareș...*, p. 189—191.

⁵⁵ C. Rezahevici, *Pribegia lui Petru Rareș...*, p. 191.

⁵⁶ Hurmuzaki, *op. cit.*, II/4, p. 243—245, nr. 133.

a doua zi, la 22 februarie 1540, Sigismund I scria ginerelei său (neștiind încă, desigur, că tocmai fiica sa se bucura de folosința acestor cetăți) despre o nouă intervenție a voievodului moldovean pentru recuperarea Ciceului și a Cetății de Baltă: „A venit la noi — scrie regele Poloniei lui Zápolya — un sol de la voievodul Țării Românești [a Moldovei]. El a povestit că acesta [Ștefan Lăcustă] ar avea în stăpânire anumite cetăți în Transilvania de la voievodul pribeag Petru, pe care el vrea să le ceară pentru sine maiestății voastre [...] Și, ca urmare la aceasta, noi am cere ca cele ce știi că nu sînt ale tale, ci au aparținut totdeauna Țării Românești [a Moldovei], acelea să nu vrei să le ocupi, ci să le restituți celui căruia îi aparțin cu îndreptățire⁵⁷. Textul este o adevărată pledoarie din partea Poloniei pentru cauza asupra căreia Ștefan Lăcustă. De altfel, cam în același sens va stăruia domnul Moldovei și pe lângă voievodul Ștefan Mailat, numit în scrisoarea dată la Hîrlău în 10 aprilie 1540 „fratri nostri dilecto“; promite voievodului Transilvaniei 200 de soldați și se interesează de cîteva stăpîniri ale sale — Tîrnăveni (*Dicsöszentmárton*), Cuștelnic (*Chydetelke*), Crăiești (*Királyfalva*), Sălcud (*Zylkut*), Petrilaca (*Peterlaka*) și Zagăr (*Zagor*) — din comitatul Tîrnava, aparținătoare Cetății de Baltă, pe care nu le voia înstrăinate⁵⁸.

Încă din toamna anului 1538, Ștefan Lăcustă a avut legături și cu imperialii prin intermediul Brașovului⁵⁹. În ianuarie și în septembrie 1539⁶⁰ și apoi în cursul anului 1540, solii reciproce vor perfecta alianța cu Ferdinand, regele „romanilor“, despre încheierea căreia aducea știri, prea tîrziu însă, domnului său solul Ioan în decembrie 1540. Nici în aceste tratative cu Habsburgii, Ștefan Lăcustă n-a uitat să stăruie pentru reprimirea moștenirii sale din Transilvania; știm aceasta din răspunsul dat de Ferdinand solului Ioan „Litteratus“ la 22 decembrie 1540, cînd accepta și „protecția“ asupra Moldovei: „cetățile Ciceu și Cetatea de Baltă, așezate în părțile transilvănene ale regatului, pe care domnul voievod le cere spre restituire, în schimbul Chilieii și Cetății Albe, ocupate de turci“ nu pot fi recuperate pe moment, fiind date în mîinile unui slujitor de-al regelui Ioan Zápolya și fiind dificultăți în Transilvania ce împiedică reluarea lor de către moldoveni⁶¹. Această scrisoare indică orientarea tot mai insistentă spre Habsburgi a lui Ștefan Lăcustă către finalul domniei, iar asocierea cu cetățile pierdute de Ștefan cel Mare în sudul țării exprimă, dincolo de valoarea argumentativă, con-

⁵⁷ I. Corfus, *op. cit.*, p. 30, nr. 23 (text latin).

⁵⁸ A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, Budapesta, 1914, p. 300—301, nr. 258. S-a apreciat că desprinderea acestei părți din domeniul Cetății de Baltă spre a fi dăruită unui credincios al lui Ioan Zápolya a constituit un motiv serios pentru ca Ștefan Lăcustă să treacă de partea lui Ferdinand și a lui Mailat. Vezi R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș. Relații politice și militare (1527—1546)*, București, 1978, p. 106.

⁵⁹ Șt. Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă...*, p. 170—173. De altfel, Ștefan Lăcustă a reușit să cîștige chiar prietenia Brașovului, a obținut recunoașterea auto-rității sale asupra Oituzului (cu vama adiacentă), așa cum își asigurase protecția asupra Bistriței, în dauna lui Petru Rareș. Vezi, R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 101—102.

⁶⁰ Hurmuzaki, *op. cit.*, II/4, p. 201, nr. 115 și II/1, p. 208, nr. 166.

⁶¹ A. Veress, *op. cit.*, p. 304—305, nr. 264 (text latin).

știința importanței lor și regretul pentru frângerea acestui teritoriu, deși lucrul se petrecuse cu aproape 60 de ani în urmă. Legătura făcută între feudele din Transilvania și cetățile de la Marea Neagră nu este tocmai întâmplătoare, dacă remarcăm că dania lui Matia Corvinul venise și ca o compensare pentru pierderea Chilieii și Cetății Albe, cu puțin timp înainte, în favoarea turcilor. Ștefan Lăcustă făcea în timp translații de valori și situații, avînd ca punct de referință epoca lui Ștefan cel Mare, pe care ținea să-l numească nu bunic, ci tată al său.

Însă probleme mai spinoase decît morile de pe Nistru sau cetățile din Transilvania erau — tot în relație cu expansiunea turcească — urmările pentru Moldova ale campaniei lui Soliman din 1538. Cum s-a văzut, prin această campanie, sultanul, vrînd să-l pedepsească pe Petru Rareș pentru insubordonare, a pedepsit de fapt țara întreagă prin transformarea Tighinei și a Cîmpiei Bugeacului în teritoriu otoman. În legătură cu acest fapt (urmările campaniei din 1538) planau alte grave acuze care i s-au adus lui Ștefan Lăcustă. S-a spus că ar fi „nemulțumit pe toată lumea”⁶², că numai presat de boieri a intrat în relații secrete cu Ferdinand de Habsburg⁶³, că „nimeni nu-l ierta pentru că nu se împotrivise sfîrtecării hotarelor”⁶⁴, că numai boierii n-au îngăduit transformarea țării în pasale⁶⁵, că, de fapt, în 1538 a fost vorba de o cucerire a Moldovei de către turci⁶⁶, că voievodul n-a dat curs insistențelor boieresti de reluare a teritoriului răpit de sultan etc. Unora din aceste acuze li s-a dovedit netemeinicia prin considerațiile de mai sus. Pe de altă parte, e drept că tocmai unele mărturii „interesate” de epocă au contribuit la conturarea unei astfel de imagini. Astfel, chiar sultanul Soliman, prin interpretarea *pro domo* dată dreptului otoman al sabiei, a vestit prin scrisori de biruință că la 1538, „a fost cucerită Moldova”⁶⁷, socotind înscrisul făcut după campanie ca un act de supunere. Numai că domnia Moldovei și cronicile interne (Ion Neculce: „că țara Moldovei nu pot să o dea să le fie a lor podană, că este volnică, că turcilor este închinată, nu este luată cu sabia”⁶⁸) au interpretat astfel de documente ca fiind noi „capitulații” de tipul *ahidnâme*-urilor și nu neapărat *berate* sau *hatiserifuri*, chiar dacă ele înscrisau condiții mai grele⁶⁹. De altfel, turcii nici

⁶² I. Ursu, *op. cit.*, p. 63.

⁶³ *Ibidem*, p. 64.

⁶⁴ P. Tudoran, *op. cit.*, p. 117.

⁶⁵ Fl. Constantin, *op. cit.*, p. 107. Vezi și P. Simionescu, *Petru Rareș — domnul și vremea sa*, București, 1970, p. 141.

⁶⁶ M. Guboglu, *op. cit.*, p. 123. O pătrunzătoare analiză asupra izvoarelor și ecoului campaniei din 1538 face Ștefan S. Gorovei, *Moldova în „Casa Păcii”*. Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații moldo-otomane, în „Anuarul Institutului de Istorie și arheologie A. D. Xenopol”, Iași, 1980, XVII, p. 659—661.

⁶⁷ Șt. Gorovei, *Petru Rareș...*, p. 158.

⁶⁸ M. Maxim, „Capitulațiile” în istoria relațiilor româno-otomane în evul mediu, în vol. „Din cronică relațiilor poporului român cu popoarele vecine”, coordonatori I. Popescu-Puțuri și I. Calafeteanu, Edit. Militară, 1984, p. 72.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 106—109. Autorul opiniază că, prin funcția lor, și *beratele* și *hatiserifurile* de privilegii pot fi incluse în categoria „capitulațiilor” care înseamnă, în concepția otomană, acordarea de privilegii. Deși actul din 1538 a fost apreciat în general ca *berat* (cronicarul Mustafa Celalzade îl numește totuși *ahidnâme*), el nu modifică brusc și absolut raporturile moldo-otomane, raporturi care se schimbă cu toate acestea lent, în urma evoluției din anii '50—'70 ai veacului XVI-

nu au putut aplica acest document din 1538 întocmai, iar istoriografia problemei a stabilit, prin cei mai autorizați reprezentanți ai săi, că instaurarea suzeranității otomane efective asupra Țărilor Române după jumătatea celui de-al XVI-lea secol n-a însemnat nicidecum o cucerire, ci menținerea autonomiei.

Dacă din partea otomană este deplin justificabilă această interpretare dată rezultatului campaniei din 1538, mai ciudate par, la prima vedere, caracterizările în același sens făcute de regele Poloniei Sigismund I. E drept că el privește pretinsa „cucerire“ a Moldovei ca o uzurpare, făcînd și alte mici nuanțări. La 6 martie 1539 scrie lui Ioachim de Brandenburg, ginerele său, că „tiranul turcilor“, după ce a invadat în 1538 Moldova, l-a înlocuit pe Rareș cu un domn din anturajul său („ex cohorte sua“), ocupînd o parte a țării („portionemque Valachiae partem sibi usurpaverit“)⁷⁰. Lui Albert, ducele Prusiei, același suveran polon îi scrie, tot în 6 martie 1539, că și-a cîștigat un vecin periculos în persoana sultanului, care a ocupat în 1538 o bună parte din Moldova („gravem vicinum nacti sumus anno proximo superiore in Valachia, cuius bonam partem ipse Thurcarum tyrannus occupaverit...“)⁷¹. Către înalții demnitari eclesiastici, cardinalul protector⁷² și papa Paul III⁷³, Sigismund scrie în 1539 de-a dreptul că Moldova toată, odinioară colonie romană, a fost făcută acum colonie a turcilor: „Is Valachiam meae ditioni contiguam suae iam ditionis fecit: ita quae fuit olim Romanorum, ea nunc facta est Turcarum colonia“⁷⁴. Dincolo de recunoașterea latinității noastre prin numele constant de *Valachia* dat Moldovei și prin pomenirea apartenenței la stăpînirea antică romană, aceste epistole exagerează vădit și voit faptele din 1538 (așa cum făcuse și sultanul), spre a sublinia iminentul pericol pentru Polonia (care, totuși, din 1533, se afla în „pace eternă“ cu acel „tiran al turcilor“). Semnificativă e gradăția deformă-

lea. Ș. Papacostea apreciază, că la 1538, țara „se închina“, față de Poartă, în schimbul respectării autonomiei. (Ș. Papacostea, *Tratatule Țării Românești și Moldovei cu Imperiul Otoman în secolele XIV—XVI: ficțiune politică și realitate istorică*, în vol. „Stat, societate, națiune“, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1982, p. 100—101). Condițiile puse de boieri și acceptate de Soliman, negocierile care au avut loc, întrunirea adunării țării etc. vorbesc ele însele despre caracterul contractual, încumbînd drepturi și obligații reciproce, al actului din 1538.

⁷⁰ I. Corfus, *op. cit.*, p. 13—14, nr. 10.

⁷¹ *Ibidem*, p. 11—12, nr. 9.

⁷² *Ibidem*, p. 18, nr. 12.

⁷³ Hurmuzaki, *op. cit.*, II/4, p. 191—192, nr. 105.

⁷⁴ *Ibidem*. Un contemporan al evenimentelor, bun cunoscător al faptelor, umanistul Anton Veranesics (1504—1573) — despre viața și opera sa, vezi *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, București, Edit. Științifică, 1968, p. 393—396 — prezintă adevăratele proporții ale faptelor: turcii au ocupat acea parte a Moldovei dintre Prut și Nistru care depindea de Cetatea Albă (care era în preajma Cetății Albe), unde abundau vitele și unde sultanul își avea mîna peste îndrăzneala (cerbicia, grumazul) acelei țări („Postea ocupata ea parte Moldaviae. que ab amne Pruth usque ad fluvium Nezter sese extendit, et arci eius nominis Albae Nezter attributa, quod et pecore multo abundaret, et ut ad cervicem illius provinciae semper manum haberet...“) dintre Prut și Nistru. Vezi *Monumenta Hungariae Historica*, Scriptores, II, Pesta, 1857, p. 114—115.

rilor: în timp ce în Brandenburg și în Prusia se vesteau doar ocuparea unei anumite părți din Moldova, la Roma, cu mult mai îndepărtată de evenimente, se transmitea că întreaga țară a fost ocupată. În primăvara anului 1539, Sigismund I știa bine ce se întâmplase în realitate în Moldova și care erau sentimentele proceștine ale lui Ștefan Lăcustă, însă hiperboliza intenționat lucrurile spre a trezi compasiune și chiar sprijin pentru Polonia. Dar, revenind la adevăratele proporții ale faptelor, teritoriul ocupat devenise din toamna anului 1538 un strategic cap de pod, prin care turcii urmăreau să țină sub ascultare întreaga Moldova, să supravegheze cîmpia Ucrainei și Podolia⁷⁵. În primii ani după anexare, la Tighina s-a construit o fortăreață puternică cu o inscripție pe marmură albă, în care sultanul se caracteriza iarăși drept „cuceritor al Moldovei”⁷⁶. Despre această cetate făcută de turci „pe riul Nistru, care desparte Polonia de Valachia”, era înștiințat în februarie 1540 și cardinalul Farnese⁷⁷. Dacă Polonia avea de suferit în urma acestei frîngerii teritoriale, cu atât mai mult suferea Moldova, care, prin factorii săi de decizie, voievodul și boierii, a depus eforturi de recîștigare a pămînturilor înstrăinate. Încă din 1539, deși împrejurările nu erau favorabile unor asemenea demersuri, Ștefan Lăcustă a făcut, prin intermediul regelui Poloniei, intervenții la Poartă în acest sens. Faptul reiese clar, deși indirect, din instrucțiunile date solilor poloni Toma Sobocki și Iacob Wilamowski, care fuseseră trimiși la Constantinopol. Toma Sobocki primește între altele, următoarea însărcinare de la rege: „Despre voievodul Moldovei vei cerceta, fiind în țara lui, care este puterea și rînduiala în țările sale și dacă s-a săvîrșit vreă faptă rea împotriva împăratului, după cum ni s-a adus de curînd la cunoștință. Deci vei ruga pe m.s. împăratul, de va fi cu putință chiar pe el în persoană, să binevoiască să fie îndurător cu dînsul. Și dacă s-ar putea ca acele cîmpii și acel pămînt, care este dezlipit de Moldova, să binevoiască să le dea înapoi, în schimbul unei sume sigure de răscumpărare, după cum s-ar înțelege el [voievodul] cu împăratul. Iar dacă nu va putea fi [făcută această propunere] împăratului, atunci vei vorbi cu pașalele și vei spune că m.s. regele, stăpînul meu, face această intervenție pentru că dorește să păstreze acestui voievod prietenia sa...”⁷⁸. Solul primea dezlegarea de a-l înștiința pe Ștefan Lăcustă că regele a recomandat demersul cerut pentru cîmpiile dezlipite de „Valachia”, spre a-i fi returnate de turci, dacă nu ca dar, atunci pentru bani. Documentul evidențiază cîteva lucruri importante, anume că Ștefan Voievod se dovedea nesupus față de împărat (era bănuït de o „faptă rea”), că Sigismund I făcea respectiva intervenție la Poartă pentru a nu pierde *prietenia voievodului* (și nu la stăruințele boierilor), că regele polon prețuia această prietenie. De altfel, demersul polon pentru „cîmpiile” pierdute de Moldova apare și ca un act de reciprocitate față

⁷⁵ M. Guboglu, *op. cit.*, p. 112.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 119.

⁷⁷ Hurmuzaki, *op. cit.*, II/4, p. 215, nr. 121.

⁷⁸ I. Corfus, *op. cit.*, p. 23—25, nr. 20. Un fragment (în variantă latină) al acestor instrucțiuni la Hurmuzaki, *op. cit.*, II/4, p. 201, nr. 115.

de prețioasele informații furnizate de solii lui Ștefan Lăcustă regelui de la Cracovia.

Iacob Wilamowski este îndrumat în același sens: „Regele [Poloniei], stăpînul meu, roagă pe măriă voastră [pe sultan] să binevoiască să-l păstreze [pe Ștefan Lăcustă] în acele cîmpii și hotare ale Țării românești [a Moldovei] precum le-au stăpînit voievozii de mai înainte ai Țării românești [a Moldovei], pentru ca el să poată mai ușor sluji și da acel tribut, care este dator să-l dea mării voastre, fiindcă acum, anul trecut, mulți oameni s-au împrăștiat și mare stricăciune s-a făcut în Țara românească [a Moldovei] de către oștile feluriților oameni, dar mai ales tătărăști⁷⁹. Rezultul importanța economică a pămînturilor răpite, precum și actul de uzurpare comis prin răpire („le-au stăpînit voievozii de mai înainte“).

În 1540 demersurile continuă. La 18 aprilie, Toma Sobocki scria regelui său că despre voievodul român n-a spus nimic deocamdată la Poartă, fiindcă acesta „m-a fost rugat să spun numai dacă m-ar căuta, în numele său, fiul său Alexandru și hatmanul său Mihu, iar dacă nu m-ar căuta, să le dau pace⁸⁰. Desigur Ștefan Lăcustă, cu simțul diplomatic care-l caracteriza, în contextul situației internaționale, al greutăților interne și cu gîndul de a nu rămîne descoperit înainte de perfectarea alianței cu Ferdinand, va fi socotit că nu sosise încă momentul potrivit pentru reîntregirea țării. În toamna anului 1540 însă, lucrurile capătă iarăși consistență, prin intervenția, certă de astă dată, a lui Iacob Wilamowski, care scrie regelui Sigismund următoarele: „Totuși fac cunoscut mării voastre că Kierdej⁸¹ a avut tari altercații cu pașalele pentru, aceste cîmpii [luate de la Moldova]. Căci, după cum aud, pașalele se bagă de parte în aceste cîmpii, spunînd că aceste cîmpii au fost toate tătărăști, iar altele românești (*walaszkie*), pretextînd că acolo sînt morminte tătărăști zidite de piatră, cu inscripții, precum și mori românești mai jos de Soroca. Aud că Kierdej a susținut aceasta în mod foarte binevoitor și că s-a ales cu mare urgie din partea pașalelor, care i-au răspuns: „Tu trebuie să fii ghiaur și nu musulman“. Și astfel nu mă mai aștept să vină cîndva în solie la măriă voastră⁸². Ieșirea aceasta „antiotomană“ a lui Kierdej, ce vădește conștiința vechii sale obirșii, fapt care i-a atras, de altfel, represalii, cum se vede, trebuie să fi avut loc în împrejurările în care domnul Moldovei a acceptat ca problema restituirii pămînturilor moldovene să fie pusă în fața pașalelor (cu sprijinul polon al regelui și al castalanului de Cracovia, Ioan Tarnowski). Interesantă este în alt context, cum s-a remarcat deja⁸³ și știrea despre existența pe teritoriul Moldovei dintre Prut și Nistru a mormintelor tătărăști de piatră cu inscripții. Faptul că pașalele se băgau departe în aceste cîmpii (umbla

⁷⁹ I. Corfus, *op. cit.*, p. 25—28, nr. 21.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 30—31, nr. 24.

⁸¹ Ioan Kierdej, fiul lui Sigismund, starostele de Trembowla, luat în captivitate de turci în 1496, a trecut la mahomedanism și, sub numele de Said — bei, a devenit diplomat otoman, ambasador și sol al lui Soliman I (vezi I. Corfus, *op. cit.*, p. 23, doc. nr. 18, nota 2).

⁸² I. Corfus, *op. cit.*, p. 31—33, nr. 25.

⁸³ Șt. Gorovei, *Petru Rareș...*, p. 180, nota 2. Se înțelege că doar morile erau situate în zona cetății Soroca, precum s-a văzut mai sus, mormintele tătare fiind situate „în acele cîmpii“ dintre sud, în Bugeac.

zvonul că și Orheiul va fi transformat în cetate a sultanului și că la Hotin se stabilise un pircălab de lege turcească⁸⁴) dovedește tendința turcilor de a deține și controla un teritoriu mai întins decît suprafața de mai tîrziu a sangiacatului Bender. O vreme, după 1538, se va fi manifestat și o anumită instabilitate a graniței, fapt care a favorizat tendințele acaparatoare otomane⁸⁵. Însă factorii politici ai Moldovei, cum s-a văzut, nu au asistat pasivi la aceste abuzuri. Ba, mai mult, conform aceleiași mărturii a lui Iacob Wilamowski din toamna anului 1540 (la scurt timp după fringerea Brăilei din teritoriul muntean), s-a organizat în sudul Moldovei, în zona ocupată, chiar o acțiune militară, despre care era prompt informat regele Poloniei: „românii moldoveni (*Volochowye*) au luat din acea parte a țării, pe care au despărțit-o împăratul, spre Cetatea Albă, 68.000 de oi și au ucis 150 de turci și ciobani, așa se răspîndește zvonul, și că aceasta ar fi făcut-o acei oameni care sînt despărțiți spre Cetatea Albă. Dar eu am aflat sigur că aceasta s-a întimplat cu voievodului și a întregii țări. Și așa, cadii și emirii, adică dregătorii din Chilia, din Cetatea Albă, din Tighina s-au dus la împărat să se plîngă împotriva voievodului, iar dacă împăratul nu va avea în aceste cetăți cinci sau șase mii de ostași, atunci ei nu voiesc să stea în dregătorii [...]. Logofătul [Toma] cînd a venit la mine [la Wilamowski] joi de la voievod, m-a rugat în numele voievodului și al tuturor boierilor să rog pe mărița voastră ca mărița voastră să nu binevoiască a-i părăsi cu sfatul și cu ajutorul și au trimis în această privință pe Petru Vartic la domnul castelan al Cracoviei”⁸⁶ (subl. ne apartîn). Cam aceleași știri, mai pe scurt și în limba latină, sînt transmise de Iacob Wilamowski și către Ioan Tarnowski, după 27 noiembrie 1540: românii au luat de la Cetatea

⁸⁴ N. Iorga, *Studii asupra evului mediu românesc...*, p. 359. Hotinul fusese recîștigat de curînd de la poloni; „tratatul de pace” din februarie 1593 restabilirea hotarele străvechi dintre cele două țări (Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. II/1, p. 118—119, nr. 63). La 1540 sînt pomeniți ca pircălabi de Hotin, oamenii voievodului Ștefan, anume Trifon Popieluc și Andrei Șeptilici (*Ibidem*, p. 133, nr. 69).

⁸⁵ V. Veliman, a demonstrat de curînd, pe baza publicării și interpretării unui document inedit din 1552 și prin coroborarea acestuia cu alte mărturii, că sporirea, adică dublarea haraciului Moldovei după 1541, semnifică tocmai răscumpărarea acestui teritoriu format din 26 de sate rămase (față de 35 cîte existaseră în 1539) și situate între Cetatea Albă și Tighina. Vezi V. Veliman *op. cit.*, p. 286—293 și idem, *Noi precizări în legătură cu haraciul Moldovei la mijlocul secolului al XVI-lea* în „Revista arhivelor”, 1984, an LXI, vol. XLVI, nr. 2, p. 203—212. Aceeași opinie a exprimat și A. Pippidi în recenzie (la I. Corfus, *op. cit.*) apărută în „Studii și materiale de istorie medie”, 1983, X, p. 152. Și M. Maxim recunoaște recuperarea ulterioară de către Moldova a celor 25 de sate fără să admită însă, în ciuda pertinentelor argumente aduse de V. Veliman, că prețul răscumpărării a fost altceva decît „o compensație financiară”. Vezi M. Maxim, *Teritorii românești sub administrație otomană în secolul al XVI-lea*, (II), în „Revista de istorie”, 1983, tom 36, nr. 9, p. 889, nota 127. Însă în pofida acestor eforturi restauratoare începute de Ștefan Lăcustă și intensificate de Petru Rareș, recuperarea integrală a satelor în litigiu nu s-a produs pînă în 1546, persistînd o anume instabilitate a graniței chiar și după hotărnicirea din 1552. Sumele mari avansate Porții, încercările de procurare a acestor sume dovedesc convingerea lui Rareș că întreg teritoriul răpit va fi înapoiat Moldovei, conform promisiunii ferme a sultanului, nerespectate în fapt. Vezi și C. Rezachevici, *A doua domnie (1541—1546)*, în vol. „Petru Rareș I.”, p. 297, 231.

⁸⁶ I. Corfus, *op. cit.*, p. 31—33, nr. 25.

Albă și Tighina 68000 de oi, la care frunțașii turci de acolo s-au dus la sultan, amenințând cu plecarea din funcții dacă nu li se dau cinci sau șase mii de soldați⁸⁷. Știrile acestea sînt confirmate și din sursă otomană, căci în 1541 comisarul Hussein cerea înapoi regelui Sigismund I cele „cîteva turme de oi“ care, din multele ridicate de „unii lotri“ în noiembrie 1540, fuseseră mîinate probabil în Polonia⁸⁸. Se vede că încercările pe cale diplomatică neducînd la rezultatul dorit (chiar și prin alianța cu Habsburgii se plănua de ambele părți, încă din octombrie 1539, reîntregirea Moldovei, recuperîndu-se pierderea din 1538⁸⁹), s-a recurs la atacul din noiembrie 1540, care, departe de a fi o acțiune exclusiv boierească, a fost reacția firească a întregii țări în frunte cu voievodul. Solul polon în ciuda zvonurilor, știa sigur acest lucru, pe de o parte; pe de altă parte, cadiii și emirii locali, care trebuie să fi știut și ei bine cine i-a atacat, s-au plîns sultanului nu împotriva boierilor sau „lotrilor“, ci împotriva voievodului, care patronase acțiunea. De asemenea, în acest moment critic, întii voievodul și apoi boierii, cereau regelui polon să nu-i părăsească cu sfatul și cu ajutorul. Credem că în cadrul aceleiași revolte (menționate de solii poloni), în care au murit 150 de turci, s-a petrecut și episodul menționat într-un raport adresat la 25 noiembrie 1540 lui Emeric Balassa, unde se vorbește despre atacarea unei cetăți din Moldova și despre omorirea unor turci⁹⁰. În alte surse din 1541, se consemna zvonul că la sfîrșitul anului 1540 toți turcii aflați în Moldova au fost uciși („occiderunt et omnes Turcos“) ⁹¹ și că, în împrejurimile Cetății Albe și Tighinei, au fost devastate mai multe sate, au fost ridicate oi și alte animale și a fost omorîtă multă lume, în înțelegere cu unii supuși ai regelui Poloniei, țară în care se și refugiaseră o parte dintre revoltați. Pe cei aflați în Moldova, spune documentul mai departe, Rareș îi pedepșise, iar regele Sigismund era invitat să facă același lucru cu cei din Polonia și să recupereze pentru turci bunurile răpite⁹². Este vorba de aceeași revoltă de mai mari proporții, pornită de Ștefan Lăcustă, continuată în cele circa șapte săptămîni de domnie a lui Alexandru Cornea și stopată prin revenirea lui Rareș. În aceste împrejurări tulburi, nemaiputîndu-i subordona pe boieri, Ștefan Lăcustă a pierdut controlul evenimentelor, fiind asasinat în intervalul 19—21 decembrie 1540⁹³. Chiar dacă nu există o perfectă continuitate⁹⁴, nu reiese de nicăieri în aceste acte ostile otomanilor vreo inițiativă boierească exclusivă și opusă voinței domnești. Dimpotrivă, contrar a ceea ce s-a exprimat uneori⁹⁵, domni-

⁸⁷ *Ibidem*, p. 33—34, nr. 28.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 38—39, nr. 30.

⁸⁹ Șt. Gorovei, *Petru Rareș...*, p. 161—162.

⁹⁰ Szilagy S., *Nadasdy Tamás első követsége Erdélyben. 1540*, Budapesta, 1876, p. 34.

⁹¹ N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1900, p. 326, nr. 33.

⁹² Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. II, vol. I, p. 150—153, nr. 75. (în limba polonă și franceză).

⁹³ Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă...*, p. 174.

⁹⁴ Șt. S. Gorovei, *Petru Rareș...*, p. 180) consideră că este vorba de două acțiuni diferite, petrecute concomitent (noiembrie 1540).

⁹⁵ I. Ursu, *op. cit.*, p. 64; P. Tudoran, *op. cit.*, p. 117.

torul apare în fruntea acțiunilor care vizau reîntregirea țării. Nici măcar cererea boierilor, cam din aceeași vreme (toamna anului 1540), adresată domnitorului spre a relua partea de țară răpită de turc, nu infirmă acest lucru. Lăsînd deoparte motivele reale care i-au îndemnat pe boieri să facă asemenea demers, nu putem să nu remarcăm — cum s-a făcut și cu alt prilej⁹⁶ — înțelepciunea politică și realista înțelegere a momentului de către voievod. El răspunde boierilor „lucruri foarte cumînți“⁹⁷; că dorește tocmai reîntregirea țării — fapt dovedit de toate acțiunile lui diplomatice — dar cere „numai doi ani“ răgaz din pricina a trei motive: primul, marea foamete din țară, următorul, nevoia de a avea tezaurul plin și al treilea nesiguranța politică din Ungaria, cu al cărei rege, dacă ar fi puternic, alături de suveranul polon și de alți principii creștini, ar fi posibilă rezistența antiotomană. În final, boierii și sfatul (*senatus*) părăură convinși de aceste chibzuite argumente, spune documentul⁹⁸. Numai că alte sentimente îi mînau pe acești fruntași ai țării dornici de ascendent nobiliar asupra puterii domnești. Pretinsa preaplecare a lui Ștefan Lăcustă față de turci ca și „refuzul“ acestuia de a recupera teritoriile pierdute nu mai sînt argumente viabile, după cele arătate mai sus. Manifestările vădite de nesupunere față de turci, legăturile cu Ferdinand (prin care i s-au promis tocmai teritoriile răpite de Soliman), demersurile făcute prin intermediul Poloniei, atacul din noiembrie 1540 infirmă și încercările de justificare ale boierilor către regele Sigismund, după crima comisă. În acest text boierii aduc două acuze voievodului: 1) că „a început puțin cite puțin să cedeze împăratului teritoriul țării“, că el „voia să-i cedeze „toată zona de la Dunăre pînă la munți, ca și tot Nistrul“; 2) că „voievodul era mai favorabil turcilor decît nouă, creștinilor“, că „nu voia să asculte de nimeni“ și „făcea rapoarte secrete“, primind „instrucțiuni de la împărat“ ostile regelui Poloniei⁹⁹. Nu insistăm asupra unor expresii referitoare la domn, ca „a îmbrăcat un turc în veșmîntul nostru“ sau „de ar fi pus domn pe un țigan ori pe un arap, tot l-am fi primit“, deoarece acestea sînt mai mult figuri de stil, menite să suze față de Sigismund o faptă, pe care înșiși autorii ei o simțeau odioasă („vom plăti noi, cu capetele noastre și cu singele nostru“) ¹⁰⁰. Că Ștefan Voievod nu era turc și nu apăra interesele otomane a reieșit limpede din documente, iar „arap“ sau „țigan“ n-ar fi primit boierii ca domn, fiindcă asta ar fi însemnat tocmai pierderea libertății țării, modificarea „legii“, or s-a văzut că în 1538 o condiție esențială pusă de boieri¹⁰¹ (și cerută de poloni) a fost să fie așezat domn din neamul lui Rareș, garanție a păstrării vechilor rînduieli. În ceea ce privește cele două acuzații principale, s-a văzut, de asemenea, netemeinicia lor. Altele trebuie să fie adevăratele împrejurări și explicații ale sfîrșitului domniei și vieții voie-

⁹⁶ Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă...*, p. 173.

⁹⁷ N. Iorga, *Studii asupra evului mediu românesc...*, p. 359.

⁹⁸ Idem, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXIII, București. 1913, p. 46—49, nr. 45 (lb. latină).

⁹⁹ Hurmuzaki, *op. cit.*, supl. II, vol. I, p. 139—142, nr. 70 (în lb. latină și franceză).

¹⁰⁰ Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Alexandru Cornea...*, p. 175—176.

¹⁰¹ Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 100.

vodului. Anul 1540, cu toate rivalitățile reinviate, părea să aducă mai multă stabilitate și siguranță Moldovei și domnitorului ei. Regele polon îi solicita acestuia prietenia, contra tuturor dușmanilor comuni¹⁰², iar dieta de la Sighișoara propunea lui Ștefan Lăcustă (și domnului muntean), „prietenia acestui regat transilvan”¹⁰³. Totuși orientarea fermă spre Habsburgi, mai ales după moartea lui Zápolya și insistențele depuse pentru reîntregirea țării, culminând cu atacul din noiembrie 1540 (care periclitase însăși stăpînirea turcească din sudul Moldovei, din moment ce fruntașii otomani amenințau cu plecarea, dacă nu primeau cinci sau șase mii de soldați) au pecetluit soarta voievodului. Aceasta nu numai din partea boierilor, căci, deși nu s-a subliniat acest lucru, nu ei i-au luat domnia; domnia i-a fost luată lui Ștefan Lăcustă de turci, boierii i-au luat viața. Încă din 24 iunie 1540, Petru Rareș scria regelui Ioan Zápolya că, în scurt timp, Ștefan Lăcustă va fi rechemat la Poartă¹⁰⁴. Lucrul era împlinit în decembrie 1540, cînd sultanul însuși comunica regelui polon că redase domnia lui Petru Rareș¹⁰⁵. Pe de altă parte, în țară, boierii erau tot mai agitați, mai ales din cauza strîngerii raporturilor cu Ferdinand, a amenințării otomane (în noiembrie 1540 sultanul își trecea curtea în Europa, în vederea marii campanii militare ce avea să urmeze¹⁰⁶), a revenirii lui Rareș, ce-și anunțase deja gîndurile de răzbunare. Ștefan Lăcustă i-a văzut nesupuși, i-a amenințat că-i va suprima și înlocui cu demnitari ridicați dintre boierii mai mici de țară¹⁰⁷, dar n-a mai apucat. În jur de 19—21 decembrie 1540¹⁰⁸, Găneștii și Arbu-reștii, mari neamuri boierești, asupra cărora plana această amenințare și care se știau vinovați și față de Rareș, au acționat repede, suprimîndu-l pe domn, după ce acesta „fusese destituit de sultan”¹⁰⁹ și ridicîndu-l în scaun pe Alexandru Cornea. Împrejurările, pînă la un punct, erau analoge cu cele din 1538: ca și Ștefan Lăcustă în 1540, și atunci Rareș se alăturase forțelor habsburgice și stîrnise minia lui Soliman, minie sporită acum, în 1540, de plîngerea dregătorilor turci de la Chilia, Cetatea Albă și Tighina împotriva voievodului. Numai că, prin complotul din 1540, boierii n-au mai făcut greșeala de a-l lăsa pe voievod în viață, cum procedaseră în 1538 cu Petru Rareș, care-i amenința acum cu o cumplită răzbunare. Deci, în decembrie 1540, „boierii n-au îngăduit transformarea țării în pašalic” nu în sensul pornirii rezistenței active în fața turcilor (rezistență care, oricum, era pe cale de desfășurare, sub auspiciile voievodului) și al înlăturării unui domnitor care era „păpușă turcească”, cum s-a sugerat¹¹⁰, ci în idea preîntîmpinării unui nou atac de pedepsire ce se prefigura prin pregătirea campaniei (menite pînă la urmă să supună definitiv Ungaria) și mai ales de teama lui Rareș, care repri-

¹⁰² Hurmuzaki, *op. cit.*, II/4, p. 259—260, nr. 141.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 248, nr. 135.

¹⁰⁴ I. Ursu, *op. cit.*, p. 62.

¹⁰⁵ Șt. S. Gorovei, *Domnia lui Ștefan Lăcustă ...*, p. 174.

¹⁰⁶ *Idem*, *Petru Rareș ...*, p. 180.

¹⁰⁷ *Idem*, *Domnia lui Ștefan Lăcustă ...*, p. 174.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ I. Corfus, *op. cit.*, p. 33—34, nr. 26.

¹¹⁰ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 107.

mise de curînd domnia. Și atunci, în fața unui domn care pornise revolta și manifesta, în ultima vreme, tendințe autoritare în interior și a altuia care venea dinspre turci cu cumplite gânduri, boierii l-au preferat pe Alexandru Cornea, chiar cu prețul (neobișnuit pentru lumea noastră pînă atunci) vîrsării singelui de Mușatin *prin propria lor mină*.

Așa stînd lucrurile, dincolo de elementele de discontinuitate pe care incontestabil le aduce (numirea de sultan și apoi „alegerea“ de către adunarea țării; primirea înscimnelor domniei de la Poartă; cedarea Tighinei, urmare, de fapt, a politicii lui Rareș; lăsarea unei garnizoane otomane la Suceava) domnia lui Ștefan V Lăcustă n-a fost pînă la urmă „prologul pašalicului“¹¹¹, cum au sperat, poate, turcii și cum, răuvoitori, au insinuat boierii. Cronicile interne scrise pentru preamărirea unor domni (Petru Rareș, de exemplu, deci din perspectivă ostilă voievodului Ștefan), sau în viziune boierească, mereu centrifugală față de autoritatea domnească, nu dau prilej deformărilor la care s-a ajuns în istoriografie, prin cercetarea unilaterală a unor izvoare, intenționat „orientate“. Astfel, *Cronica lui Macarie*, nu pomeneste altceva decît „foametea cumplită“ (în urma invaziei lăcustelor) din zilele acestui domn¹¹², iar *Cronica moldo-polonă* plasează luarea Tighinei în contextul finalului primei domnii a lui Petru Rareș, chiar dacă, influențată de exagerările din spațiul mental polonez, adaugă că, în vremea domniei lui Ștefan Lăcustă, moldovenii dăduseră turcilor „jumătate din țară“¹¹³. *Letopisețul lui Grigore Ureche* nu are nimic denigrator la adresa voievodului: „boierii au căzut la picioarele împăratului“, rugîndu-se de iertare în septembrie 1538, după „sfatul“ de la Bădeuți; l-au primit domn pe „Ștefan vodă, ficiorul lui Alixandru vodă“, în vremea căruia „fost-au foamete mare [...], că au venit lăcuste multe, de au mîncat toată roada“; apoi, „urîndu-l curtea toată“ (Ureche nu spune că pentru pretinsa cedare a pămînturilor țării), Mihul hatmanul și Troțușanul logofătul — „ca niște lupi gata de vînat, ca să înce oايا cea nezhlovivă, adecă pre Ștefan vodă“ — împreună cu alți Gănești și Arburești, l-au omorît pe domn. Și Ureche adaugă acuzații: „aceasta plată au luat Ștefan vodă de la acei ce-i miluise. Mai apoi de la Dumnezeu curîndu, peste puțină vreme, le-au venit și lor osîndă aspră, de au luat și ei plată pentru moartea lui Ștefan vodă“¹¹⁴. Și mai clar este cronicarul cînd povestește moartea năprasnică a lui Mihul, Troțușanul și a altora, pedeapsă venită din partea lui Petru Rareș pentru „vicienia“ acestora în vremea domniei dintîi a voievodului: „... Aceștia, fiindu lei sălbatici și lupi încruntați, multe supărări au făcut lui Petru vodă în domnia dintăi. Mai apoi, stîmpărîndu-și mîniia inimilor sale asupra lui Ștefan vodă, neavîndu nici o vînă, cu rea moarte l-au omorît [...]. Iată dară după fapta lor cea rea, curîndă vreme le trimisă Dumnezeu osîndă aspră, de luară și ei plată cu sabiia, ca și

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI publicate de Ion Bogdan*, București, Edit. Academiei, 1959, p. 102.

¹¹³ *Ibidem*, p. 184.

¹¹⁴ Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. II revăzută, de P. P. Panaitescu, [1958], p. 156, 159—160.

Ștefan vodă¹¹⁵ (subl. noastră). Interesant și revelator este faptul că deși „osînda“ le vine din partea lui Petru Rareș, Ureche subliniază că cea mai mare vină a acestor „lei sălbatici și lupi încruntați“ era suprimarea fizică a domnului nevinovat, Ștefan vodă.

În finalul acestor considerații, se poate arăta că, după un periplu istoriografic care, bazat pe izvoare de sursă boierească ostilă, a încercat să întunece nepermis de mult imaginea voievodului, noile surse valorificate ne conduc tot spre tabloul tradițional conturat de Ureche, al unui domnitor pătruns de importanța rolului său, dornic de a păstra nealterată moștenirea lui Ștefan cel Mare, orientat spre puterile antiotomane și confruntat cu boierii, gata de a-și subordona lor autoritatea domnească. Încercarea de a relua teritoriile frînte din trupul țării și pornirea revoltei antiotomane în 1540, corelate cu celelalte întîmplări ale domniei aruncă o lumină nouă și în problema începuturilor suzeranității otomane efective asupra Moldovei, începuturi, care, departe de a se fi produs la o dată fixă, la un an anume, trebuie privite ca un proces istoric de durată, petrecut, lent, prin anii '50—'70 ai veacului al XVI-lea¹¹⁶. În acest spirit, domnia și personalitatea lui Ștefan Lăcustă, nepotul lui Ștefan cel Mare, mai mult a întîrziat decît a favorizat, în ciuda contextului intern și internațional nefavorabil, instaurarea reală a acestei suzeranități în Moldova.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IOAN AUREL POP

ON THE REIGN OF ȘTEFAN LĂCUSTĂ

(Summary)

The reign of Ștefan Lăcustă (Stephen the Locust) (1538—1540), seen in the light of hostile boyar sources, appeared in historiography as a dark period in Moldavia's history, as the beginning of the real Ottoman suzeranity over the country.

The author aims at presenting the hospodar's personality in the light of the Polish documents that entered the Romanian historiography recently. Thus Ștefan Lăcustă's efforts to regain the Romanian territories that had been lost at the end of Petru Rareș' first period of reign as well as his anti-Ottoman revolt in

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 163.

¹¹⁶ Fără să intre în tema dezbătută de noi mai sus, remarcăm totuși că, și din altă perspectivă, instalarea supremației otomane în cele trei țări române a fost privită cu un proces istoric petrecut în intervalul 1538—1559. Vezi Șt. Andreescu, *Limitele cronologice ale dominației otomane în Țările Române*, în „Revista de istorie“, 1974, 27, nr. 3, p. 409—410. De asemenea, o excelentă argumentație, bazată pe o pertinentă analiză a faptelor, avea să demonstreze că anul 1538 nu reprezintă în istoria Moldovei o „ruptură“, o „prăbușire“, prevalînd, dimpotrivă, elementele de continuitate pînă la domnia lui Ioan Vodă, cînd se instalează realmente acea deteriorare care să permită angrenarea Moldovei între țările închinatote otomanilor. Vezi Șt. S. Gorovei, *Moldova în „Casa Păcii“* ..., p. 662—666.

the autumn of 1540, together with other events, show him as a prince conscious of his mission, who wanted to preserve unchanged the country of Stephen the Great, a prince that sought the help of Christian powers and had to resist his boyars that had centrifugal tendencies. In those circumstances the prince's short reign cannot be considered a decisive moment for the setting up of the real Turkish suzerainty east of the Carpathians. The setting up of the Turkish suzerainty proved to be a historical process of long standing that started in the 15th century and ended in the last decades of the 16th century. The reign of Ștefan Lăcustă has to be considered for his efforts to maintain the international political status his country had had under the reign of his great predecessors.

BCU Cluj / Central University Library Cluj